

## Kulturális hadviselés a nemzetközi kapcsolatokban?

Jelen tanulmány célja a kínai Konfuciusz Intézetek példáján keresztül megvizsgálni a huntingtoni civilizációs összecsapás elmélet érvényességét a kulturális diplomáciai intézményrendszerben. Kína 2004 óta egyre növekvő számú Konfuciusz Intézetet hoz létre világszerte az adott ország közép- és felsőoktatási intézményeihez kapcsolódva, a kínai nyelv és kultúra ismeretének terjesztése céljából. Ezt a törekvést azonban számos országban gyanakvással tekintik, sőt, több esetben felmerült már a kémkedés vádja is a fogadó ország részéről. Vajon megfigyelhető-e valamilyen kibékíthetetlen civilizációs ellentét a kínai kultúrát promotáló intézetek és a vizsgált példákban más kultúrákhoz tartozó fogadó társadalmak között?

A tanulmány címében a kulturális hadviselés szókapcsolat *Békés Márton* (2020) *Kulturális hadviselés* című könyvéből származik. A történész-politológus szerző *Antonio Gramsci* (1891–1937) olasz marxista ideológus munkásságához visszanyúlva a kulturális hegemonia megszerzését tartja bármilyen politikai hatalom elérése vagy megtartása alapjának. *Gramsci* szerint „a közvetlen politikai harcoknál fontosabb a közvetett kulturális befolyás, amely a végén új konszenzust teremt és az addig uralkodó hegemoniát egy másikkal váltja fel. Vagyis a politikai hegemonia kulturális megalapozására jött rá [*Gramsci*], sőt ezen túlmenően a kulturális hegemonia indirekt uralmi jelentőségét ismerte fel” (Békés, 2020, 98. o.).

De mit is jelent a kulturális hegemonia? Lényegileg a politikai erőszak, a nyílt elnyomás és a hatalom fegyveres megragadása helyett a polgári rendezkedésű európai társadalmakban a civil társadalom kulturális konszenzusának átalakítását. *Gramsci* (1970) szerint a feladat nem más, mint a kormányzottak szellemi függetlenítése a kormányzóktól, a hatalom egyik fajtájának elpusztítása egy másik megteremtése érdekében. „Ez utóbbi azt is jelenti, hogy a politikai forradalmaknál bár tovább tart, viszont hatékonyabb és maradandóbb eredménnyel jár egy lassú kulturális forradalom kivitelezése, amely képes új konszenzust teremteni a kulturális hegemonián keresztül. A kulturális hegemonia elérése és gyakorlása leginkább a politikát indirekt eszközökkel befolyásoló és átható tevékenységgel (metapolitika) lehetséges” – teszi hozzá *Békés* (2020, 386. o.). Az értekezés további részében azt igyekszem bemutatni, hogy a civilizációk feltételezett összecsapása milyen viszonyban áll a kulturális diplomácia frontján olykor bekövetkező ütközetekkel.

### Huntington és a civilizációk összecsapása

*Samuel P. Huntington* 1996-ban fogalmazta meg széles körben vitatott elméletét a bipoláris világrend vége utáni kilenc nagy civilizáció megjelenésé-

ről és azok elkerülhetetlen összecsapásáról a 21. század folyamán. A *civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című könyve jelentős részben Francis Fukuyama történelem vége tézisének ellenpontjaként született, amely az amerikai/nyugati típusú liberális demokráciák globális elterjedése mellett érvelt. Ezzel szemben Huntington nem hitt abban, hogy egyetlen politikai rendszer válna egyetemessé, hanem számos, egymással versengő rendszer együtt létezését vetítette előre, melyek lényegében kulturális jellemzőik mentén különülnek el.

A Huntington által indítványozott fő civilizációk a következők: a nyugati civilizáció magában foglalja Észak-Amerikát, a nyugati keresztény Európát és az ausztrál kontinentst. Az ortodox civilizáció Oroszországból, Kelet-Európából, a Balkán-félsziget keleti keresztény többségű országaiból és néhány volt szovjet tagköztársaságból (például Kazahsztánból) áll össze. Az iszlám civilizáció az észak-afrikai Magreb államokból, a Közel-Keletről, Délkelet-Ázsia muszlim többségű országaiból és a földrajzilag elkülönülő Albániából, Bosznia-Hercegovinából, valamint Bangladesből tevődik össze. A buddhista civilizáció felöleli Mongóliát és mintegy fél tucat délkelet-ázsiai országot. A hindu civilizáció Indiára, Nepálra és Bhutánra korlátozódik. Az afrikai civilizáció számos közép- és dél-afrikai állam keveréke. A latin-amerikai civilizáció magában foglalja a spanyol és portugál nyelvű közép- és dél-amerikai országokat. A kínai civilizáció is csak néhány országra, így Kínára, a két Koreára és Vietnámmra korlátozódik. Végül a japán civilizáció csak egyetlen országból áll, Japánból.

A fenti felsorolásból is jól látszik, hogy Kína kulturálisan csak két szomszédjával rokonítható. A kulturalista felfogás szerint „a mai világban a kulturális azonosulás fontossága drámai mértékben növekszik a más dimenzióba tartozó azonosságtudatokhoz képest” (Huntington, 2008, 201. o.). E felfogás szerint Kína jóformán csak Vietnámmal és Koreával kellene hogy kapcsolatokat építsen, hiszen a Föld többi társadalma tőle kulturálisan eltérő, ad absurdum idegen. Márpedig „az új világban [...] a kulturális identitás az a tényező, amely meghatározza egy állam szövetségi, illetve konfrontációs rendszerét” (Huntington, 2008, 195. o.). A valóságban ugyanakkor azt látjuk, hogy Kína kulturális intézetek sokaságát hozza létre saját civilizációs zónáján kívül is, a kereskedelmi kapcsolatokat nem is említve.

### **Konfuciusz Intézetek**

A kínai kormány 2004-ben határozott arról, hogy az oktatási minisztérium háttérintézményeként működő Hanban létrehozza a Konfuciusz Intézetek hálózatát. Hivatalosan a kínai nyelv és kultúra terjesztését és tanítását jelölték ki az intézetek alapfeladatául. A kezdeményezés annak hatására jött létre, hogy érezhetően megnőtt az igény a kínai nyelv elsajátítására világszerte. A Konfuciusz Intézetek különlegessége más országok kulturális intézményi hálózatához képest leginkább abban rejlik, hogy közvetlenül egy-egy középiskola vagy felsőoktatási intézmény keretében működnek, azok szervezeti egységeként. További specialitás, hogy az intézetek felerészben állják fenntartási költségeiket a fogadóintézménnyel, vagyis nem kizárólag

a kínai költségvetést terhelik. A jelenlegi mintegy 540 intézetből mindössze 24 található Koreában és Vietnámban, vagyis egyértelműen kimutatható, hogy a Konfuciusz Intézetekkel Kína túl kíván lépni a civilizációs határon, és az egész világ felé nyitni igyekszik.

*Huntington* szerint „az a tény, hogy az emberek az egész világon egyre növekvő mértékben kulturális határok mentén különböztetik meg magukat, magában rejtli annak lehetőségét, hogy a kulturális csoportok közti konfliktusok is egyre nagyobb fontosságot nyerjenek – a civilizáció, a legtágabban értelmezett kulturális entitás, tehát a különböző civilizációkból származó csoportok közötti konfliktusok a világpolitika központi tényezőjévé válnak” (2008, 202. o.). A továbbiak során látni fogjuk, hogy ebben bizonyára igaza volt az amerikai politológus professzornak.

Kína lényegében a puha hatalom eszközeiként tekint saját külföldi intézményi hálózatára. De mit is jelent a puha hatalom? Joseph Nye politológus, a fogalom megalkotója ekképpen definiálta a *soft power*-t: „a hatalomnak az a második aspektusa, amely akkor következik be, ha egy ország rá tud venni egy másik országot arra, hogy azt akarja, amit ő” (Nye, 1990, 166. o.). Értelemszerűen az első aspektus lenne a kemény hatalom, vagyis a katonai erő, a politikai és gazdasági nyomásgyakorlás eszköze, amely azonban direktége folytán túl nagy kockázatot rejtene magában. Kína, a maga emberi és anyagi erőforrásainak birtokában „mintapéldaszerűen” alkalmazza a puha hatalom eszköztárát a Föld országainak csaknem kétharmadában (Csikó, 2020, 105. o.). Esetenként még annak a lehetősége is felmerül, hogy az oktatási törekvések végső célja a gazdasági mellett a „kulturális szuperhatalmi” státusz elérése (Sudworth, 2014).

„A kínai térnyerés fontos része a kulturális expanzió, mert a sikeres európai pozícióépítéshez át kell hidalni egy óriási kulturális szakadékot. [...] ez a szerepe a Konfuciusz Intézeteknek is, és ezért első számú célpontok Kína számára a nyugati akadémikusok, egyetemi tanárok, diákok, szakértők, újságírók. »Az értelmiség azért fontos számukra, mert ők tudják megolajozni azt a kulturális expanziót, ami aztán kedvező véleménykörnyezetet teremt az olyan óriási projektekhez, mint az Övezet és Út. Okosan csinálják, mert tudják, hogy fél siker, ha meghódítottad a hátországot«” – olvasható a *Di-rekt*<sup>36</sup> oknyomozó portál cikkében (Panyi, 2021).

Alátámasztja ezt a gyakorlati életből származó megfigyelést a dolgozat elméleti kerete, hiszen „a politikai viszonyrendszer megváltoztatható a diskurzus viszonyainak átrendezésével. A politikai diskurzus kiterjedésének felügyelete, határainak és tartalmának megállapítása ezért aztán hatalmi kérdés, hiszen a »diskurzus feletti ellenőrzés a társadalmi cselekvés ellenőrzésének egy[ik] formája [...] és ennél fogva hegemoniával társul«. ... Foucault-t idézve, ugyanis »minden társadalomban ellenőrzik, kiválogatják, megnevezik a diskurzus termelését, majd a termékeket újra elosztják, [...] hogy csökkentsék a diskurzus veszélyeit, uralmukba kerítsék véletlenszerű megjelenését, kiküszöböljék súlyos, fenyegető anyagiságát«. Amiről beszélnek, főleg amiről írnak, ugyanis nagyon hamar képes meg is jelenni, mégpedig a kollektív tudat horizontja után a közös cselekvés képében is. A poli-

tikában az, amiről nem beszélünk, a nyilvánosságban valóban nincs is, így egy-egy témának a diskurzusba való behozása (ezzel a közélet tematizálása) vagy éppen onnan történő kirekesztése elsődleges politikai kérdés” (Békés, 2020, 141. o.). Kínára vonatkoztatva az előbbi megállapításokat például a Tienanmen téri tüntetések, Tibet vagy Tajvan helyzete kirekesztődik, míg az egy Kína elv monopolhelyzetbe kerül a kínai diskurzusban.

A kínai hatalmi befolyásra irányuló törekvést több országban is észlelték már. A következő fejezetekben azt járom körül, hogy a nyugati civilizáció hat meghatározó államában milyen konfliktusok alakultak ki az elmúlt évek során a Konfuciusz Intézetek körül. A hat esettanulmány olyan szempontból is releváns lehet, hogy szemlélteti az angolszász kultúra és a kínai kultúra értékrendszereinek ütközéspontjait.

### Amerikai Egyesült Államok

Önmagában is beszédes adat, hogy a 2017-ben aktív százhárom Konfuciusz Intézetből már csak negyvenhét működött 2021 májusában, és ebből is tizenötnek a bezárása már tervben van (NAS 2021). Ez a nagy bezárási hullám nem kis részben annak a 2017-ben kiadott átfogó jelentésnek a következménye, amely valamennyi egyetem számára az intézetek megszüntetését javasolta (Peterson 2017). A jelentés négy fő problémakört azonosított: 1) az intellektuális szabadság korlátozottságát, 2) az átláthatóság hiányát, 3) a pénzügyi összefonódásokat és végül 4) magát a puha hatalmat. Amennyiben egy adott intézmény mégsem döntene saját Konfuciusz Intézetének bezárása mellett, a jelentés további kilenc ajánlást fogalmaz meg az elfogadható feltételek megteremtése érdekében. Kifejezetten kulturális jellegű kikötés, hogy évente legalább egy alkalommal olyan témákról tartsanak nyilvános előadást, amelyen a kínai történelem elhanyagolt témái kerülnek napirend-

### A Konfuciusz Intézetek számának alakulása egyes angolszász országokban

Ország	2017	2021	Bezárása tervben van
Amerikai Egyesült Államok	103	47	15
Ausztrália	14	13	13
Egyesült Királyság	29	29	0
Írország	2	2	0
Kanada	15	10	0
Új-Zéland	3	3	0

*Forrás: a szerző saját gyűjtése*

re, mint például a Tienanmen téri tüntetések vagy a dalai láma nézetei Tibetről. További sarkalatos követelmény, hogy minden kínai nyelvtanár részesüljön a tudományos szabadságról szóló képzésben.

A tudományos élet képviselői mellett a nagypolitikában is előkerült a Konfuciusz Intézetek helyzete az Egyesült Államokban. A Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) újonnan kinevezett igazgatója, *William Burns* szenátusi meghallgatásán úgy fogalmazott, hogy „ha amerikai egyetemi vezető lenne, akkor javasolná a Konfuciusz Intézetek – azaz a Peking által finanszírozott egyetemi, kínai kulturális központok – bezárását, amelyeket a kongresszus több tagja is propagandaeszköznek tart” (*Kitekintő*, 2021). A Külügyminisztérium pedig már 2020 augusztusában „külföldi képviselőt” nyilváníttotta az Intézetek amerikai központját, amely „Peking globális propagandájának és rosszindulatú befolyásolási kampányának előmozdítója” (Green-Riley, 2020). Ugyanakkor a cikk szerzője azt is megjegyzi saját kérdőíve alapján, hogy nem valószínű, hogy a kínai nyelvrákon részt vevő diákok csak a kínai tanáraiktól tájékozódjanak, ezért valószínűtlen a diákok túlzott mértékű ideológiai befolyásolása. ((Green-Riley, 2020).

### Kanada

A 2018 decemberében kirobbant Huawei-botrány rányomta a bélyegét a kanadai–kínai kapcsolatokra is. Az akkor meglévő tizenöt Konfuciusz Intézetből 2020 nyarán már csak tíz működött. Új-Brunswick állam oktatási minisztere meglehetősen keményen fogalmazott, amikor egy olyan kormányzat „barátságos és vidám arcának” titulálta az intézeteket, „amely több ember haláláért felelős, mint szinte bármely másik az emberi faj történelme során” (Ellsworth, 2020). A kanadai hírszerzés nyugalmazott ázsia–csendes-óceáni irodavezetője pedig egyenesen „trójai falovaknak” nevezte az intézeteket, melyek kihelyezett kémközpontokként működnek Kanada területén (Luedi, 2019). Nem véletlenül nyilatkozott a Chicagói Egyetem professor emeritusa, *Marshall Sahlins* úgy, hogy Kanadában nagyobb ellenállással találtakoztak a Konfuciusz Intézetek, mint az Egyesült Államokban.

Nem mindenki látja azonban ennyire veszedelmesnek a kínai kulturális hálózat jelenlétét a sarkkörü országban. Mások mellett a saskatchewanai, az albertai és a Carleton Egyetem szóvivői is az intézetekkel kötött szerződések meghosszabbítása mellett foglaltak állást, mert szerintük azok tevékenysége nem tér el a hagyományos kínai kultúra és nyelv megismertetésének deklarált céljától. Velük szemben viszont a Kanadai Egyetemi Oktatók Társasága már 2014-ben a Konfuciusz Intézetekhez fűződő szálak fellazítására buzdított (Stueck-Xu, 2020).

### Ausztrália

Amerikához hasonlóan az ausztrál Új-Dél-Wales államának oktatási hivatala is olyan tartalmú közleményt adott ki, melyben a Konfuciusz Intézetekkel közös oktatási programok leállítását helyezi kilátásba. Az indoklás szerint egy cenzúrárt alkalmazó egypárti állam kinevezettjeinek jelenléte egy demokratikus rendszerben problematikus (Jakhar, 2019). A kínai be-

folyást visszaszorítani kívánó hangok főleg azután erősödtek fel, hogy a Queenslandi Egyetemen összecsaptak a Kína-szimpatizáns diákok a Hongkongot támogatókkal. Válaszul az egyetem leszögezte, hogy a tudományos szabadság és az intézményi autonómia nem vita tárgya.

Az ausztrál szövetségi kormány a 2021. májusi állapot szerint az egész ország területén szándékozik leállítani a Kínával való felsőoktatási együttműködést, ami tizenhárom Konfuciusz Intézetet érintene. Erre a drasztikus intézkedésre a jogi alapot a 2020 decemberében elfogadott külföldi vétőtörvény (*foreign veto law*) adja, az indokot pedig az intézetek feltételezett kommunista párti propagandatevékenysége. Ausztráliában egyébként meglehetősen nagy létszámú kínai diák tanul, azonban 2020-ban 22 százalékos visszaesés volt megfigyelhető az új beiratkozók számában (ECN, 2021).

### Új-Zéland

A szigetországban a Konfuciusz Intézetekkel kapcsolatos aggályok a *Konfuciusz nevében* (In the name of Confucius) című kanadai dokumentumfilm bemutatója kapcsán kerültek felszínre. Az intézményhálózattal szemben kritikus dokumentumfilmet három új-zélandi egyetemen mutatták volna be 2018 során, ám két esetben kínai diplomáciai nyomásra lefújták a vetítések (Walters, 2019). Ausztráliához hasonlóan Új-Zéland számára is kiemelt probléma a kínai befolyásszerzés növekedése. Elemzők szerint ennek főbb okai között szerepel a helyi kínai közösség világviszonylatban magas népességaránya (4 százalék), az erősödő gazdasági függés Kínától, valamint az országban tanuló kínai diákok tekintélyes száma. A befolyás mértékét és hatékonyságát jól szemlélteti, hogy az új-zélandi parlament egy képviselője éveken keresztül kémkedett a kínai katonai hírszerzésnek, és erről még saját pártja sem tudott (Parton, 2019, 12–13. o.).

Mindezek ellenére Új-Zélandon a meglévő három intézetből eddig egyet sem zártak be. Sőt, amikor a Canterbury Egyetem sinológus professzora, *Anna-Marie Brady* saját egyetemének felkérésre készített egy jelentést *Egyik kezében toll, a másikban fegyver* (Holding a Pen in One Hand, Gripping a Gun in the Other) címmel, belső vizsgálatot indítottak a szerző ellen. A jelentés az új-zélandi egyetemek és a kínai katonai akadémiák közötti kapcsolatokat tárta fel. A nemzetközi tudományos élet közfelháborodása miatt végül elismerte az egyetem *Brady* tanulmányának megalapozottságát. Az eset kapcsán azonban megkérdőjeleződött Új-Zéland helye az Öt Szem [Five Eyes] nemzetközi hírszerzési együttműködésben, melynek további tagjai az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Kanada és az Egyesült Királyság. Egyes szakértők szerint Új-Zéland kizárása indokolt lenne a Pekinggel ápol túl szoros kapcsolata és a Kínai Kommunista Párt Új-Zélandra gyakorolt belpolitikai és társadalmi befolyásának el nem ismerése miatt (Smyth, 2020).

### Egyesült Királyság

Az európai kontinenst sem hagyták érintetlenül a kínai puha hatalommal kapcsolatos aggályok. Nagy-Britanniában éppenséggel a Konzervatív Párt emberi jogi bizottsága hívta fel a figyelmet arra, hogy Peking oktatási és

kulturális központjai korábban is érintettek voltak cenzúrával kapcsolatos és a nyílt vitát elfojtó esetekben. *Fiona Bruce* bizottsági elnök szerint a Konfuciusz Intézetek „fenyegetést jelentenek a tudományos szabadságra, a kifejezés szabadságára és más alapjogokra, és magára a nemzetbiztonságra is” (EI, 2019).

Szintén 2019-ben adott ki egy jelentést a brit parlament külügyi bizottsága is. A jelentésben leszögezik, hogy noha több mint százezer kínai diák tanul brit egyetemeken, a kínai befolyás ügye feltűnően kevés vitának volt csak a témája amerikai vagy ausztrál összehasonlításban. A kormányzati álláspont szerint az autokratikus államokban működő intézményekkel folytatott tudományos együttműködés visszaéléseknek lehet kitéve „a sajátunkétól eltérő demokratikus és erkölcsi értékekkel bíró nemzetek” egyes szervezeteivel szemben (Kennedy, 2019). Érdeemes felfigyelni a jelentés kulturalista megközelítésű érvelésére az eltérő nemzeti értékek hangoztatása kapcsán. A dokumentum ezen szakasza felfogható egyfajta általános iránymutatás-ként is, mivel a különböző civilizációjú országokkal való szorosabb tudományos együttműködés létjogosultságát kérdőjelezi meg.

Másfelől az is kiderül, hogy brit közegben sokkal kevésbé nyert társadalmi támogatást a huszonkilenc Konfuciusz Intézet bezárásának gondolata. A jelentés készítése során több egyetemi megszólaló világossá tette, hogy nem észlelt semmilyen „rendszerszintű, széles körben elterjedt kísérletet arra vonatkozólag, hogy egy nem demokratikus rezsim összehangolt módon aláássa a tudományos szabadságot az Egyesült Királyságban”. A nyilatkozók legfeljebb három-négy konkrét esetről tudtak, melyek valóban elítélendők, de nem rendszerszintűek.

### Írország

Nagy-Britanniához hasonlóan Írországban is zavartalan a meglévő két Konfuciusz Intézet működése. Bár a University College Dublin (UCD) területén 2016-ban felépített létesítmény okozott némi vizslyt az egyetem részéről szükséges többletfinanszírozás miatt. Az intézmény akkori rektora „egy diplomáciai incidens” megelőzésének fontosságával támasztotta alá a többletköltségek vállalásának elkerülhetetlenségét.

Figyelemre méltó álláspontot fogalmazott meg *Alex Dukalskis*, a UCD docense, aki egy újságírói megkeresés alkalmával a kínai befolyással kapcsolatos véleményét firtató kérdésre így felelt: „Nézetem szerint ez nem egy Kelet–Nyugat-ügy vagy egy kulturális ügy. Ez az ügy a kínai kormányzat tudományos szabadsághoz való hozzáállásáról szól” (Khan 2019). *Dukalskis* ezzel az állításával csökkenti ugyan az általa sem tagadott nézetkülönbségek kulturális hadviselés-jellegét, ugyanakkor az értékek – ebben az esetben a tudományos szabadság ideálja – civilizációhoz kötöttségét nem cáfolja érdemben. A már említett amerikai, kanadai vagy ausztrál példák nyomán kijelenthetjük, hogy a nyugati civilizációban összehasonlíthatatlanul nagyobb szerepe van a tudományos szabadságnak, mint a kínai civilizációban. Ennek tükrében Írország esetében sem vonatkoztathatunk el a kulturális adottságokból fakadó szembenállás elméleti keretétől.

## Magyarország

Hazánk ugyan nem angolszász kultúrájú ország, azonban Kínához fűződő barátságos viszonya miatt különösen is érdekes eset a puha hatalom érvényre jutásának vizsgálatakor. Szemben a fent bemutatott esetekkel, Magyarországon egyáltalán nem érezhető ilyen nagy fokú ellenszenv a Konfuciusz Intézetek tevékenységével vagy más kínai oktatási intézmények jelenlétével szemben. Jelenleg öt Konfuciusz Intézet működik az országban, és küszöbön áll a rendkívül nagy port kavaró Fudan Egyetem budapesti campusának megnyitása is. Vagyis magyar kormányzati részről nemhogy a kínai kulturális intézetek lezárása nincs napirenden, de még újabb kínai felsőoktatási intézményt is az országba kívánnak fogadni. Milyen következtetést vonhatunk le ebből az esetből?

Noha Magyarország szintén a nyugati civilizáció része, és politikai szövetségesei is több szállal ide kötik (EU, NATO, ET), külpolitikája legalább annyira érdekelvű, mint amennyire értékelvű. Vagyis a fentebb bemutatott, globális léptékben gondolkodó angolszász országokkal szemben sokkal kevésbé képes nyílt konfrontációt vállalni egy olyan hatalommal, amely egyébként nyilvánvalóan más demokratikus és erkölcsi értékeket vall magáénak. Tanulságos felidézni azt is, hogy Magyarország része a 17+1 formációnak, amely Észtországtól Görögorszáig tizenhét közép- és kelet-európai államot fog egybe Kína gazdasági tárgyalófeleként. Ebben a formációban Európa keleti felének országai aktív nyitottságukat fejezik ki a kínai kereskedelem és beruházások iránt, amely csak jóval visszafogottabb módon, a felszín alatt jellemzi Európa gazdagabbik felét, Amerikát vagy Ausztráliát. Mindez arra enged következtetni, hogy a kulturális identitásra épülő huntingtoni elmélet nem magyaráz minden esetet, hiszen a civilizációs különbségek ellenére sem alakult ki „konfrontációs rendszer” Magyarország és Kína között. (Ugyanezt el lehetne mondani magyar–orosz viszonylatban is, mivel Oroszország az ortodox civilizáció emblematikus állama.)

Magyarország esete tehát arra mutat rá, hogy a kulturális tényező mellett a gazdasági tényező is erősen jelen van napjaink nemzetközi kapcsolataiban, bizonyos esetekben felülírva az előbbit. Érdekes lenne ugyanakkor megvizsgálni, hogy vajon tényleg pusztán a gazdasági tényezők hoznak-e közel egymáshoz más civilizációkhoz tartozó országokat, vagy éppenséggel a domináns ország kulturális befolyásolásának eredményeképpen létrejött kulturális hegemonia teszi kiszolgáltatottá a kisebb országot gazdaságilag is?

## Következtetések

A fenti esettanulmányokból is látszik, hogy a nyugati civilizáció legnagyobb amerikai és óceániai tagjainak kifejezetten feszült a viszonyuk Kínával, legalábbis politikai és kulturális téren. Közös vonás valamennyi nyugati ország esetében, hogy a tudományos szabadság megsértése és politikai propagandatevékenység kifejtése miatt ítélik meg negatívan a Konfuciusz Intézetek szerepét. Elfogadva azt a feltételezést, melyet a Human Rights Watch jogvédő szervezet is magáévá tett 2019-es országjelentésében – miszerint a Konfuciusz Intézetek a kínai kormányzat meghosszabbított karjai, és po-

litikai alapon cenzúráznak bizonyos témákat és nézőpontokat a tananyagaikban –, kijelenthetjük, hogy Kína nagyon aktívan törekszik a kulturális hegemonia megszerzésére.

Másfelől viszont az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, de különösen Ausztrália és Kanada kormánya a kemény hatalom eszközeivel készül felvenni a harcot a kínai puha hatalommal szemben! Jogszabályokkal, törvényi tiltásokkal kívánnak védekezni a nemkívánatos külső behatások ellen. Mi okozhatja ezt a látszólagos ellentétet? Mindenekelőtt az, hogy az utóbbi három nyugati hatalomnak sincsen saját külföldi kulturális intézményhálózata, amellyel hasonló puha hatalmat gyakorolhatna. Talán nem véletlen, hogy a British Council tekintélyes hálózatával rendelkező Nagy-Britannia nem is mutatkozik annyira elszántnak a jogi eszközök bevetése terén. Továbbá nincsen garancia arra, hogy a politikai eszközök hosszú távon is célravezetőek lesznek Kína kiszorítása érdekében.

Fontos leszögezni ugyanakkor, hogy a kulturális intézményhálózat jelenléte egy másik civilizáció területén nem jelent önmagában politikai konfliktusforrást, amint erre a Kínában működő Liszt Intézet vagy a Magyarországon, Új-Zélandon és Írországban működő Konfuciusz Intézetek következtetni engednek. *Antonio Gramsci* és *Samuel Huntington* alighanem kissé túlbecsülték a kultúra jelentőségét a politikában és a nemzetközi kapcsolatokban. *Gramsci* „új konszenzusa” persze alátámasztható a washingtoni konszenzus mellett létrejött pekingi konszenzussal (2004) is, ez azonban inkább gazdasági képződménynek tekinthető, mintsem kulturálisnak. *Huntington* jóslata szerint a „kialakuló világban a kereskedelem mintáit döntő módon fogják befolyásolni a kulturális minták” (2008, 214. o.). Ez a megállapítás csak fenntartásokkal fogadható el, mert éppen Kína legnagyobb külkereskedelmi partnere volt 2019-ben a rivális civilizációba sorolható Amerikai Egyesült Államok. A gyakorlati tapasztalatok alapján a kereskedelem a kulturális kötődésektől viszonylag függetlenül szerveződik, nem mindig fedezhető fel erős korreláció a kétféle mintázat között. Mindez persze nem jelenti azt, hogy adott esetben ne gyakorolhatnának jótékony hatást a kulturális faktorok az üzleti életre, vagy akár ne könnyítenék meg a hasonló kultúrkörbe tartozó üzletemberek dolgát.

Összességében nem túlzás kulturális hadviselésről értekezni a Konfuciusz Intézetek kapcsán, hiszen a bemutatott fogadó országok többsége egyértelműen nyílt fenyegetésként érzékeli ezek jelenlétét. Részben igazolódni látszik az a huntingtoni tézis is, mely szerint a kulturális identitás meghatározza az államok konfrontációs rendszerét, máskülönben nem ítélné el Kína kultúrpolitikáját javarészt azonos alapon Ausztrália, az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok és Kanada is. Természetesen vitathatatlan, hogy a kulturális szegmens mellett stratégiai, gazdasági és nyers politikai megfontolások is közrejátszanak a Kínát korlátozni kívánó külpolitikában. De a Konfuciusz Intézetek példája nyomán nem hangoztathatjuk eléggé a kulturális identitás és a kulturális hegemonia birtoklásának fontosságát sem.

- Békés Márton (2020): *Kulturális hadviselés. A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata*. Budapest: Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány.
- Csikó Anna (2020): Soft power „kínai módra”. A Konfuciusz Intézet mint Kína puha erejének eszköze a XXI. században. In: *Távol-Keleti Tanulmányok* 11(2), 91–109.
- ECN = Eudera College News (2021): Australia to Shut Down Chinese Learning Institutions due to Propaganda Suspicion. *College News*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://collegenews.org/australia-to-shut-down-chinese-learning-institutions-due-to-propaganda-suspicion/>
- EI = European Interest (2019): Confucius Institutes under scrutiny in UK. *European Interest*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.europeaninterest.eu/article/confucius-institutes-scrutiny-uk/>
- Ellsworth, Barry (2020): Confucius Institute losing ground in Canadian education. *Anadolu Agency*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.aa.com.tr/en/americas/confucius-institute-losing-ground-in-canadian-education/1901722#>
- Gramsci, Antonio (1970): *Filozófiai írások*. Fordította Rozsnyai Ervin. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Green-Riley, Naima (2020): The State Department labelled China's Confucius programs a bad influence on US students. What's the story? *The Washington Post*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/08/24/state-department-labeled-chinas-confucius-programs-bad-influence-us-students-whats-story/>
- Huntington, Samuel P. (2008): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Fordította Pusztai Dóra, Gázsity Mila, Gecsényi Györgyi. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Jakhar, Pratik (2019): Confucius Institutes: The growth of China's controversial cultural branch. *BBC News*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-49511231>
- Khan, Ciannait (2019): Do Irish Confucius Institutes Threaten Academic Freedom? *The University Times*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <http://www.universitytimes.ie/2019/04/do-irish-confucius-institutes-threaten-academic-freedom/>
- Kennedy, Kerrie (2019): „Alarming” evidence of Chinese meddling in UK universities, report finds. *The Pie News*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://thepienews.com/news/alarmed-evidence-of-chinese-meddling-in-uk-unis/>
- Kitekintő* (2021): A kínai befolyás visszaszorítása lehet az új CIA igazgató fő feladata. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://kitekinto.hu/2021/03/03/europan-kivul/a-kinari-befolyas-visszaszoritasa-lehet-az-uj-cia-igazgato-fo-feladata/190069/>
- Luedi, Jeremy (2019): Why Canada is shutting down its Confucius Institutes. *True North Far East*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://truenorthfareast.com/news/confucius-institute-canada-closing-shut-down>
- NAS = National Association of Scholars (2021): How many Confucius Institutes are in the United States? A letöltés ideje: 2021. május 19. [https://www.nas.org/blogs/article/how\\_many\\_confucius\\_institutes\\_are\\_in\\_the\\_united\\_states](https://www.nas.org/blogs/article/how_many_confucius_institutes_are_in_the_united_states)
- Nye, Joseph S. (1990): *Bound to lead: The changing nature of American power*. New York: Basic Books.
- Panyi Szabolcs (2021): Kínai kémjantszmákat hozott Budapestre Orbán keleti nyitása. *Direkt36*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.direkt36.hu/kemjantszmakat-hozott-budapestre-orban-kinai-nyitasa/>
- Parton, Charles (2019): UK–China Relations. Where to Draw the Border Between Influence and Interference. *Royal United Services Institute*. A letöltés ideje: 2021. május 19. [https://rusi.org/sites/default/files/20190220\\_chinese\\_interference\\_parton\\_web.pdf](https://rusi.org/sites/default/files/20190220_chinese_interference_parton_web.pdf)
- Peterson, Rachele (2017): Outsourced to China. Confucius Institutes and Soft Power in American Higher Education. *National Association of Scholars*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.nas.org/reports/outsourced-to-china/full-report>
- Smyth, Jamie (2020): New Zealand university dismisses complaints against China expert. *Financial Times*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.ft.com/content/2b4f5f99-8c3c-477d-b7f1-447966e5cce5>
- Stueck, Wendy – Xu, Xiao (2020): Universities, school boards across Canada defend ties with China's Confucius Institute. *The Globe and Mail*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.theglobeandmail.com/canada/british-columbia/article-universities-school-boards-across-canada-defend-ties-with-chinas/>
- Sudworth, John (2014): Confucius institute: The hard side of China's soft power. *BBC News*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-30567743>
- Walter, Laura (2019): Inside the decision to scrap controversial Confucius doco. *Newsroom*. A letöltés ideje: 2021. május 19. <https://www.newsroom.co.nz/confucius-institute-doco-scrapped-amid-questions-of-reputational-damage>